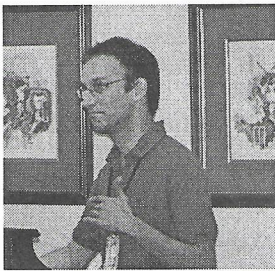

Едгардо Сивалеро
Кордоба, Аргентина

УСМЕНА ТРАДИЦИЈА СТАРОСЕДЕЛАЦА У ЈУЖНОЈ ЛАТИНСКОЈ АМЕРИЦИ НАПОРИ БИБЛИОТЕКА ДА СЕ ОД ТИШИНЕ САЧУВАЈУ ЗВУЦИ И ПРИЧЕ*

Едгардо Сивалеро (Edgardo Civalero) (Буенос Аирес, 1973) – дипломирао на LIS школи Националног универзитета Кордоба (Аргентина, 2004). Његова специјалност је усмерена на услуге библиотеке за староседелачке народе и сеоске заједнице, као и опоравак усмене традиције у угроженим и мањинским језицима. На овим питањима развио је велико поље деловања (2001 -2006), објавио је две електронске књиге, изванредан број радова и држао међународне курсеве и конференције. Осим тога, радио је и у областима као што су: Отворен приступ, критичко библиотекарство, документарни језици, блогосфере, људска права, двојезично интеркултурно образовање и звучне архиве. Био је и рецензент у часопису *Библиос* и *E-LIS*

уредник за Аргентину. Стекао је темељно знање о језику, култури и тренутној ситуацији староседелачких народа Јужне Америке.

Ангажован је у ИФАА-и: члан је Сталног комитета Library Services to Multicultural Populations Section и UDC Revision Advisory Committee. Члан је и Међународног центра за етичко информисање и редакције часописа *Information for Social Change*. Професор је на Националном универзитету Кордоба у оквиру PROPALЕ програма. Бивши поморски биолог, музичар и уреднички/графички дизајнер. Тренутно ради као преводилац LIS радова, независан је истраживач, писац, веблог уредник и наставник на (међу)народним курсевима који се тичу области његове специјалности.

Они који су увек били ту...

Постоји велики број назива који се користе за домородачке народе. Сви они, на овај или онај начин, показују да су то групе људи које су увек настањивале исту земљу. То је значење "аборицина" (лат. *ab origine* - од почетка) или *indigenous* - изворни, староседелачки (од лат. речи - рођен у месту, урођеник). Дефиниције које су у међународној употреби (на пример она коју је дао Мартинез Кобо (1983) или она са Конвенције 169 Међународне организације рада (2003) истичу тај присан однос са земљом, тај осећај припадања, ту самоспознају идентитета који је трајао кроз историју и током векова и односе се на оне који су увек били ту, настањујући земље и воде које су, у далекој прошлости, биле сведоци како су се њихови преци рађали и умирали...

Домородачки народи нису ни романтични део прошлости која се једном окончала, нити музејски куриозитет у глобализованој садашњости. Та друштва букте од виталности и чувају своје традиционалне одлике, док их у исто време прилагођавају времену у коме живимо.

Према последњим међународним проценама (Светска банка), они отприлике чине становништво између 300 и 370 милиона, организовани су у стотинама група и говоре више од 4.000 различитих језика и дијалеката.

У земљама Латинске Америке, та друштва досежу до 300 или 400 група, укључујући више од 30 милиона људи (Ставенханген, 1996, између осталих). У земљама као што је Боливија и Гватемала, они чине демографску већину, што је

*Аутор је овај рад презентовао на Генералној Ифлиној конференцији у Дурбану, августа 2007, заједно са супругом Саром Плаца Морено. Дајући ауторско право *Савременој библиотеци* за објављивање овог текста, аутор је истакао да му је част што ће рад бити преведен на српски језик и изразио радост што ће бити доступан колегама у Србији.

више од половине укупне популације у свакој земљи.

Судбине тих народа су насилно и радикално промењене након доласка европских освајача, који су успоставили колонијалне режиме. Земља је издељена, њени ресурси су исцрпљени, а људи су осуђени да као робови преживљавају радећи у тешким условима из којих је само мали број њих успео да побегне. Многи староседелачки народи су одбили да прихвате окупацију, кријући се у неприступачним областима од освајача или борећи се против њихове војске да би заштитили свој начин живота. Приче које откривају такве борбе и њихове судбине свакоме су добро познате, и јако су важан (и мрачан) део историје Америке. Нажалост, чак и након стварања независних држава у Латинској Америци, староседелачки народи се и даље запостављају и заузимају најнижи део друштвене пирамиде. Без довољно права и преоптерећени проблемима, изгубили су свој идентитет, а њихова сећања једва да се чувају.

Нека домородачка друштва су сачувала своја сећања, и никада нису изгубила наду да је могуће да једнога дана поврате право на стари начин живота. У данашње време, након пет векова угњетавања, дискриминације, искључења и расизма, неки народи су успели у ономе што су наумили: изборили су тле за стални дом. Сада могу себе да називају староседелачким народима и започну са обновом, ревитализацијом и ширењем културног наслеђа које је успело да опстане, иако можда нису остварили своју аутономију и иако су, могуће, изгубили многе културне одлике нестале у процесу мешања са другима у културној асимилацији.

С друге стране, има много других народа који су нестали током времена. Они нису успели да се поврате после свог пада, остављени су по страни, игнорисани, заборављени, цензурисани или уништени. Чињенице које су омогућиле такав геноцид, етничко чишћење и брисање из прошлости, изван су нашег поимања, а ми не можемо ништа да учинимо осим да жалимо и сећамо их се с болом и стидом. Међутим, ми данас можемо да учимо у свом окружењу, у земљама Латинске Америке, како стотине језика и оригиналних култура цвета, чинећи део разноликости нас као врсте. Ове културе, које су нам још увек доступне, јесу заправо оно што треба поштовати – од њих треба да учимо, треба да им помажемо и да делимо вредности.

Иако су староседелачке организације постигле много успеха током деценија борбе, њихова социјално-економска, политичка и културна ситуација далеко је од побољшања. Упркос

међународним конвенцијама и бројним државним и регионалним законима који су уведени а тичу се њихових права, староседелачки народи се и даље заборављају, одузима им се земља и најмање су омиљени када је у питању социјална помоћ и ресурси. Они су и даље под притиском образовних система који нити признају нити прихватају њихове јединствене одлике, владине политике чија пажња није никада усмерена на њихове жеље и потребе, верских покрета који само теже да добију још следбеника, организација које желе да их претворе у хероје без обзира како, агенција за запошљавање које их приморавају на тежак и слабо плаћен физички посао. Они су и даље ти које "бело" друштво исмева, зато што су жигосани као "различити".... "Они други"....

Они су остварили неколико победа, али њихови порази би требало да нас брину, зато што показују да је светска парадигма још увек непоштена и без равнотеже, да наставља да искључује било шта што је различито и посебно, наставља да хомогенизује или одбацује, повећава сиромаштво и осуђује многе на живот без будућности. Староседелачки народи су они који су увек били ту.... Иако, понекад, ми то чак и не знамо, или не желимо да их видимо поред себе.

Звуци који су утихнули

Међу највећим губицима које су домородачки народи Латинске Америке претрпели јесу њихови изворни језици. Током 18. века њихова употреба се први пут забрањује на освојеним територијама у име шпанског краља, а сличне политике су биле евидентне и под Португалцима. Након стицања независности у 19. веку, ови језици и даље нису узимани у обзир, будући да су новостворене државе копирале европски модел националности, елиминишући лингвистичке особености и покушавајући да осликају једнобојну слику без унутрашњих разлика.

Језици као што су Quechua, Аутага и Guarani (који су се користили као "општи језици" током колонијалног периода), захваљујући широкој области своје распрострањености, наставили су да постоје упркос утицају европске културе. Други језици, с мање среће, почели су да губе и људе који би их говорили и простор где би се усмени пренос могао обављати. Ти народи нису имали писани систем језика тако да је губитак њиховог језика такође значио и нестајање њихове историје, њихових вредности, обичаја, културног наслеђа и њиховог идентитета као народа.

Чак и данас, овај процес нити је заустављен нити је промењен. Домородачка друштва су сада више свесна важности коришћења свог језика и вредности које имају, али када је у питању свест институција, нема општег признања хитне потребе да се ти народи укључе у наставу у школама. Нажалост, интеркултурални и двојезични програм (који теоретски пружа држава као право, судећи по свим националним уставима у Латинској Америци) није уведен у многим од ових друштава, нити имају приступ мас-медијима, стратешким информацијама или драгоценом знању, преведеном на њихове сопствене језике. Многи од ових друштава она мања налазе се у зони сумрака и нестаће потпуно када њихов последњи припадник умре, а нико не сачува те речи, језички систем, фонд речи и звуке од нестајања.

На основу студија које су извеле неке организације а у вези са језичком и културном разноврсношћу (укључујући и УНЕСКО), током 21. века 80% данас живих језика ће нестати. Већина припада староседелачким народима, обухватајући и оне који тренутно настанују Латинску Америку. Један језик даје структуру за идеје и културну визију света. Он то чини на јединствен и непоновљив начин. Путем језика се преносе и овековечију легенде које објашњавају порекло сваке природне ствари, наше личне приче, творе митови, рецепти, традиционална медицина и многе друге ствари. Методе за припремање и коришћење земље за узгајање биљака и житарица; израда и коришћење алата; песме и плесови, приче и игре; обичаји, закони заједнице, веће мудраца, као и сећања на хероје и популарне разбојнике све то има место у оквиру језика. Но, онда када не постоји писани систем то једино може да се изрази усмено. Недостатак писаних вештина које се тренутно уводе у изванредан број језика, али које нису увек корисне за оне који их говоре повећава вредност говорног језика, стога што он постаје једини канал комуникације, образовања и преношења културе коју један народ има. Уколико тај језик нестане, култура се такође губи. Без културе ниједан идентитет није могућ. Без идентитета, нико не зна одакле потиче, зашто постоји, или којим путем треба наставити.

Усмена традиција комбинована са другим начинима културног изражавања, као што је музика, плес, сликање или певање јесте нарочито јака међу првобитним народима Латинске Америке. Њен наставак је угрожен процесима модернизације који су већ поменути. Уколико дође до нестајања, основа многих култура би такође нестала, а огроман део нашег неопипљивог културног наслеђа изгубио би се без трага.

Кућа речи

Реч за "библиотеку" не постоји у домородачким језицима. У ствари, веома мало и има библиотека за домородачке народе, барем на лу Латинске Америке. Такве установе нису биле добро прихваћене код домородаца, као ни књиге. Међутим, како време пролази, народи се постепено развијају, а многе установе постају флексибилније. У данашње време, велике су и драгоцене могућности у томе што се неки програм може успешно извести у оквиру домородачке заједнице, све док се и мисија библиотеке не прилагоди околностима, потребама и карактеристикама своје циљне популације.

Библиотека је установа која се бави сећањима. Она прикупља, организује и шири знање које је накупљено током векова, културно наслеђе које припада свима нама, које би требало, судећи по основним људским правима, да буде доступно и на располагању свакоме. Она има средства и радне инструменте који омогућавају да се сачува и управља знањем у много различитих облика, а њена структура може да буде флексибилна и прилагођена најразличитијим условима, укључујући или одлажући одређене елементе у складу са потребама својих корисника.

Увођењем нових информационих технологија, могућности библиотеке су побољшане, искоришћавањем средстава и подршком које традиционално није имала. Но, чак и без њих, библиотека је једна јако моћна установа, која може да се претвори кроз одговарајући концепт и кохерентну методологију у драгоцен и користан пункт за она друштва чији је културни идентитет у кризи. Захваљујући услугама које библиотека пружа, усмена традиција може да се прикупи и организује на начин који би био од користи у многим другим контекстима (академским, уметничким, индустријским или институционалним). Такође, могуће је да се такав звук и аудиовизуелна информација ослободе путем дигиталних мрежа, и чак да се препишу како би се створиле књиге и мултимедијални материјали. Њеном простом репродукцијом и дељењем у оквиру заједнице која је створила такву информацију, схватање или вештине, библиотека би такође постизала нешто заиста важно.

У Латинској Америци још нисмо створили много таквих прилика. Већина LIS иницијатива које су настале у староседелачким заједницама покушале су да од западних популарних и јавних модела направе праксу, што није довело до великог културног напретка унутар групе. У многим случајевима, те иницијативе су чак биле повезане

са секуларним механизмима културне асимилације, уз званично образовање и религију. Може да се закључи да је јако мало ЛИС иницијатива планирано у односу на стварне потребе домородачких народа.

Између 2001. и 2006. године, аутор овог рада развио је пројекат "Староседелачке библиотеке" у оквиру Qom, Pit`laxa, Moqoit и Wichí заједница у не-шпанском делу Аргентине. Ово су староседелачке групе које су претрпеле озбиљан друштвено-културни утицај на делу аргентинске државе, која се ретко бринула за њихово благостање. Аутор је почео тај посао најпре приступом домородачким популацијама, како би направио квалитативну оцену њихових потреба за информацијама, њихових проблема, ресурса, њихове стварности. Користећи перспективу обичног човека из народа и акционо-истраживачку методологију, и поврх тога користећи антрополошку апаратуру процењивања, аутор је креирао коначни профил корисника узимајући у обзир специфичности испитаника, њихове наде, жеље и решења за која су мислили да су могућа за њихове културне, језичке и образовне проблеме.

На основу те информације, аутор је испланирао модел библиотеке „направљен по мери“. Услед јако мало текстова који су на располагању у домородачким језицима, и чињенице да књиге упућене њиховим читаоцима нису биле од велике користи, библиотека се претворила у збирку звукова, која је прикупила на једноставним 60-минутним магнетским касетама усмену традицију различитих заједница у којима је аутор радио. Структура те библиотеке састојала се од једне полице, торбе или фијоке, смештеној у локалној школи заједнице, којој су похрањене приче и знања суштински припадале. Да би се развила једна таква колекција, било је потребно провести много сати снимања. За време тог рада старији људи и одрасли су се окупљали и узимали учешћа у пројекту, зато што су поимали значај традиције свог народа и били њени истински чувари. Сакупљени садржај је обухватио историју, књижевност, легенде, песме, приче, рецепте, савете и штошта друго из широког спектра њихове традиције а све је испричано на њиховом матерњем језику, на шпанском или мешавини оба језика, рефлектујући тако нарочиту језичку хетерогеност Аргентине.

Са овом колекцијом унутар зидова школе, школа је постала, код неких популација где је аутор радио, „Кућа речи“, место где се чувала звучна библиотека, производ и преимућство које је припадало целој заједници. Захваљујући овој колекцији, временом су многе школске активности

развијене и побољшане (читалачка пракса на матерњем језику и на шпанском итд). Настале су и нове услуге као она названа Qadede Ida?at (програм породичног двојезичног читања и препричавања) или подршка ширењу информација о здрављу (комбинујући традиционално био-медицинско знање са модерним знањима које су доносили доктори и медицинске сестре кад би посећивали заједницу). Светови усмене историје су преточени у „живе књиге“ (локални наратори, приповедачи), скоро заборављени звуци су повраћени, легенде и приче су преписане (стварајући ручно израђене књиге које су читаоци илустровали) а цела заједница укључена у пројекат с циљем обнове дела својих корена, како би могла да настави да расте и развија се кроз време које тек треба да дође.

Старе историје, нови материјали

Велики проценат прикупљеног материјала путем снимања који садржи историјска приповедања, у којима се препричава полу митско порекло староседелачких народа, историјски изглед њиховог села, догађаји из историје тог народа у којима су или приповедач или његови/њени познаници учествовали (укључујући масакре и кршења људских права која нису забележена у званичној историји), као и детаљи о његовој/њеној сопственој генеалогiji. Заплет ових прича није повезан са именима места која се односе на стару географију која сада не постоји, а та лична имена се данас више не користе. Урађени су нацрти за породична стабла, која су уз пажљиво проучавање осликала везе између сродних племенских група и пратила њихово кретање кроз широко подручје Chaco, њихове сукобе са суседним етничким групама, њихове савезнике и њихова насеља. То знање, створено путем усменог преношења, уз напоре је прикупљано у аргентинским академском круговима. Током прве половине 20. века постојао је изванредан број антрополошких студија које су спроведене без знања о томе како повезати оно што се научило од појединаца са којима се разговарало са реалношћу њихових живота. У другој половини века, рад социолога, лингвиста и професора омогућио је дубљи приступ, али је он и даље био сувише разнолик и расплут. Последице, напори таквих стручњака нису били координисани, и пре су служили за академске расправе него аргентинском друштву као целини (а камоли староседелачким друштвима).

У међувремену, наставници, писци и уметници прикупљају то исто знање са другачијег

становишта и уз примену другачије методологије, но без признања или успеха. Данас има мало поузданих извора (са изузетком оригиналних извора) када је у питању сазнавање о староседелачком свету на националном нивоу. Стога, уколико би иницијативе, као што је она коју је у подручју Часо применио аутор, требало планирати на другачијем нивоу (донекле дубље и шире) и узимајући у обзир интердисциплинарне академске оквире као и континуирано учешће у делу циљних група онда би то довело до опоравка, коришћења и ефективног ширења староседелачког знања, које би било релевантно и корисно и за не-домородачке популације као и за изворне групе.

У оквиру пројекта „Староседелачке библиотеке“, неки материјали који су коришћени у „кућама речи“ дигитализовани су, узимајући у обзир формате који су највише одговарали новој стварности са којом се суочавају изворне заједнице-учеснице. Дигитални јаз наставља да расте из дана у дан, нарочито у сеоским подручјима Латинске Америке и нарочито у оквиру домородачких друштава. Међутим, јасно је да ће та друштва такође бити у контакту са новом информационам и комуникационим технологијом у блиској будућности и да ће и сами моћи да их користе - на сопствену добробит али и циљу промовисања интеркултуралног дијалога који ће, без сваке сумње, бити плодноносан и дуготрајан. Чак и ако ИСТ нису решење за било какву патњу и проблеме који оптерећују староседелачке народе, они могу бити тачка зближавања, простор на коме ће моћи да се придружују једни другима, не само приликом размене знања, већ и да би развили нове начине његовог оживљавања и искоришћавања њихове културе. Број предлога у Латинској Америци за портале домородачких језика и култура (који, на срамоту, није повезан са библиотекама), и којима управљају домородачки народи, јасно показује да нове прилике могу да се нађу, уз одличне прелиминарне резултате. Библиотеке не би требало да се дистанцирају од њих; напротив, требало би да се у њих укључују на одговоран и посвећен начин на било које начине који би староседелачким групама били потребни.

Затворена врата, отворена врата

Бројни пројекти су спроведени како би се повратила усмена традиција, генеалогичка легенде у оквиру домородачких популација Латинске Америке. Постепено, многи језици почињу да се записују, а неколико издавача опрезно почиње да

се бави издаваштвом на матерњем језику. Нажалост, резултати таквих активности нису јасни, а већина њих није нити урађена уз дозволу таквих заједница, нити уз њихово учешће. Нити за њих, нити са њима. Домородачко знање се шири у атмосфери егзотичности и незнања. Ово је очигледно свакоме ко жели да научи домородачки језик или да усвоји неко основно знање о приликама, традицијама и обичајима правих (не књижевних) домородачких народа. Добре вести су да постоји мали број поузданих пројеката са староседелачких народима који показују одличне резултате. Лоша вест је да библиотеке имају мало шта – ако уопште и имају – у вези с тим.

С једне стране, мало је професионалне информисаности у вези с тим предметом на LIS универзитетима Латинске Америке. Отуда има мало места за истраживање, развој и дискусију. Штавише, мало је курсева обуке за библиотекаре где је домородачки елемент довољно заступљен, а не постоје приручници који могу да помогну да се испланира библиотека за њихове кориснике. С друге стране, руковање усменим материјалима и рад са језицима различитим од шпанског или португалског нису обухваћени међу квалификацијама које LIS дипломе захтевају. Прикупљање усмене традиције дефинитивно није задатак које спроводе библиотекари у Латинској Америци. Нити је то управљање историјским, језичким или образовним ресурсима. Деловање у староседелачком окружењу представља тежак задатак, стога што се настањују територије које су обично или јако далеко од главних урбаних подручја, или у оквиру урбаних сектора пате од сиромаштва, несигурности, насиља и маргинализације. Домородачки корисници настављају да буду обележени на начине који их искључују и дискриминишу. Етничке и лингвистичке баријере су исто тако високе као и социјалне, када дође догле да се изворним заједницама понуди услуга информисања, обуке, или једноставно рекреација.

Уколико се оваква проблематична питања не промене, услуге библиотеке за домородачке групе ће наставити да буду сан у Латинској Америци, сан сличан оном о животу у мултикултурном, разноликом и мирољубивом друштву. Деценије разлика и векови угњетавања подигли су зидове који отежавају и компликују отворени дијалог и разумевање између домородачких и недомородачких појединаца. Срећом, неки библиотекари сањају о Утопији, и настављају да предузимају мале иницијативе са намером да прекину тишину и изграде модел староседелачке библиотеке која постиже циљеве заједнице. Такав модел може да

допринесе спашавању операције која је започета у многим староседелачким културама - да се сачувају од тишине и заборавља.

Овај рад представља покушај да се изложи прегршт идеја и нада, у намери да се покаже да је, ма како мало вероватном да се чини, друга стварност ипак могућа, уколико верујемо у њу и не одустајемо од покушавања.

Превод с енглеског језика: Гордана Пешић

Литература:

- International Labour Organization. 2003. A guide to ILO Convention No. 169. [Online] <<http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/egalite/itpp/convention/index.htm>> [10 november 2006].
- Martínez Cobo, José, 1983. Estudio del problema de la discriminación contra las poblaciones indígenas. Informe final presentado por el Relator Especial de las UN, Sr. J. Martínez Cobo. Doc.UN.E/CN.4/Sub2/1983/21.
- Stavenhagen, Rodolfo. 1996. "The challenges of indigenous development". In Indigenous Development: poverty, democracy and sustainability. Washington: Banco Interamericano de Desarrollo (BID).

Весна Црногорац

ТРАДИЦИЈА ДУГА ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ: 1947-2007 ПРИЛОГ ЗА ХРОНИКУ

Оснивање Друштва 1947.

Б Библиотекарско друштво Србије основано је 14. децембра 1947. године у Београду, под називом Друштво библиотекара Народне Републике Србије. Оснивачка скупштина одржана је у Универзитетској библиотеци "Светозар Марковић" у Београду а за првог председника Друштва изабрана је управник Универзитетске библиотеке Милица Продановић. У свом обраћању присутнима, она је навела да је један од значајних циљева оснивања Друштва "да повеже све библиотекаре и усклади њихов рад (...), да буде нека врста споне између најудаљеније сеоске библиотеке и централних библиотека у Београду (...); да путем најуже сарадње са сродним друштвима и масовним организацијама омогући што боље снабдевање библиотека књигом и да учини да старање за напредак наших библиотекара буде општа народна брига." (Питовић, 87).¹

Циљеви које је Милица Продановић навела у свом говору преточени су у текст првих *Правила*² које је скупштина на истој седници донела. Задаци Друштва на унапређењу библиотекарства, побројани су чл. 4. као: помоћ просветним властима и Синдикату на стручном усавршавању; посвећивање нарочите пажње библиотекама на селу и успостављање тесне везе са сродним друштвима у земљи и иностранству у циљу усклађивања и развоја стручног рада. Правила су предвиђала образовање секција за научне, стручне, школске, синдикалне и народне библиотеке, секцију за библиофиле и др.

Решењем Министарства унутрашњих послова НР Србије IV бр.71516 од 16. јануара 1948. године, одобрено је оснивање и рад Друштва библиотекара НР Србије а према усвојеним Правилима. Сазивање оснивачке скупштине,

¹ Башовић, Љубинка (1972). Друштво југословенских библиотекара: 1931 - 1941. Библиотекар. Год.33, бр.1-6, стр.59-71

² Правила Друштва библиотекара Србије. (1948). Библиотекар. Год. 1, бр. 1, стр. 88-90.